

Rumi: van theoloog tot mystieke dichter

Asghar Seyed-Gohrab

De boodschap van liefde in Rumi's werk en de herkenbare situaties en personages maken hem tot op de dag van vandaag ongekend populair. Het aantal gedichten en andere geschriften dat hij gedurende zijn woelige leven produceerde is onvoorstelbaar. In deze korte biografie beschrijft Asghar Seyed-Gohrab Rumi's levensloop, zijn omzwervingen en zijn metgezellen.

Rumi heeft vandaag de dag een bijzondere plaats in het Westen. Hij is een van de bestverkochte auteurs in Amerika. Popdiva's als Madonna laten zich inspireren door Rumi: haar album 'A Gift of Love' is gebaseerd op Rumi's gedichten. Ook andere musici nemen Rumi als inspiratiebron en er is zelfs een enorme handel ontstaan in kalenders, sleutelhangers, kledingstukken en andere producten met gekalligrafeerde gedichten van Rumi. Maar wie was Rumi eigenlijk?

Een leven vol omzwervingen

Jalal al-Din Rumi werd geboren op 30 september 1207 in Vachsj in het huidige Tadzjikistan en stierf op 17 december 1273 in Konya, in het huidige Turkije.¹ Hij is bekend onder zijn bijnaam Mowlana (of Mowlavi), wat 'onze meester' betekent. De naam Rumi betekent 'afkomstig uit Rum', de Perzische aanduiding voor het gebied ten westen van Perzië, het Byzantijnse en Griekse cultuurgebied.

De familie van Rumi kwam oorspronkelijk uit de stad Balkh in het huidige Afghanistan, maar in 1212 emigreerde het gezin met de vijfjarige Rumi naar Samarkand, in het huidige Oezbekistan. Rumi's vader Baha al-Din was een prediker en godsdienstgeleerde, en de reden waarom de familie Balkh verliet was

Standbeeld van Jalal al-Din Rumi op de Tingirtepe-beurvel in İzmir, Turkije. Foto: İncelemelemani, via Wikimedia Commons

een onenigheid tussen Baha al-Din en de filosoof Fakhr al-Din al-Razi (gestorven circa 1209).² De familie reisde jarenlang van de ene stad naar de andere. Tijdens deze omzwervingen ontmoette Rumi verschillende invloedrijke mensen, onder wie de Perzische mystieke dichter Attar. De familie verbleef vier jaar in Sivas en zeven jaar in Karaman, waar Rumi's moeder overleed.

In 1228 ging het gezin naar Konya waar Rumi's vader als theoloog werkte. Rumi's vader stierf echter al drie jaar later. Toen een van zijn

oud-leerlingen naar Konya kwam om zijn leermeester te bezoeken en bleek dat die een jaar eerder gestorven was, werd hij de leermeester van Rumi. Het ging om Sayyed Borhan al-Din Mohaqqeq, een geleerd theoloog, die stierf in 1239. In deze periode groeide Rumi uit tot een voornaam theoloog die studenten aantrok.

*Rumi's familie
reisde jarenlang
van de ene stad
naar de andere*

De ontmoeting met Shams al-Din

In 1244 veranderde Rumi's leven voorgoed. Hij ontmoette de zwervende derwisj Shams al-Din Mohammad Tabrizi, die net naar Konya was gekomen. Shams was een *qalandar*-mysticus ('vagebond'). Deze mystici bekritiseerden de dogmatische islam met hun provocatieve gedrag, bijvoorbeeld door in het openbaar wijn te drinken, andere religies zoals het christendom en het zoroastrisme te prijzen, de spot te drijven met de heiligste tradities van de islam of (half)naakt op straat te verschijnen met hoogstens wat lompen om hun middel. De *qalandars* waren zeer vroom, maar verborgen hun vroomheid achter zondig gedrag. Ze verzaakten het wereldse bestaan radicaal en keurden uiterlijk vertoon van het geloof af. Shams had als *qalandar*-mysticus vanwege zijn zwerftochten de bijnaam 'de vlieger' (*parande*) gekregen. Shams had geen doorsnee uiterlijk; zo droeg hij een zwarte hoed (*kolah*). Rumi's zoon Sultan Walad beschreef Shams in zijn boek *Ebteda-name* ('Het boek van het begin') als een volmaakte minnaar en een heilige. Volgens Sultan Walad had Shams de hoogste mystieke positie (*maqam*) bereikt.

Rumi was zo geraakt door deze Shams dat hij hem als geliefde leidsman ging beschouwen. Rumi's studenten werden jaloers op Shams, die als zwervende derwisj op een eigenzinnige manier de religie interpreteerde en daarmee alle aandacht van Rumi op zich kreeg gevestigd. Vervolgens werd hij bedreigd. De bedreigingen waren zodanig dat Shams op 11 maart 1246 naar Damascus vluchtte. Hierdoor raakte Rumi depressief en begon liefdesgedichten te schrijven waarin hij zijn vurige verlangen naar Shams uitdrukte. Rumi stuurde zijn zoon Sultan Walad naar Damascus om Shams terug te halen. Toen Shams

Ontmoeting tussen Rumi en Molla Shams al-Din in Konya. Folio van Jami al-Siyar door Mohammad Tahir Subravarđi. Topkapi Palace Museum, objectnummer H 1230, folionummer 121a, via Wikimedia Commons

naar Konya terugkeerde, duurde het niet lang voordat de volgelingen van Rumi plannen maakten om Shams te vermoorden. Hij vluchtte voor een tweede keer en keerde ook een tweede keer terug. Het is onduidelijk hoe Shams aan zijn

einde is gekomen, maar waarschijnlijk is hij in 1247 vermoord. Rumi, die dit niet wist en dacht dat hij weer weg was gegaan, ging naar Damascus op zoek naar zijn vriend.

In 1249 ontmoette Rumi Salah al-Din Zarkub, een smid die niet kon lezen en schrijven maar een plezierig karakter had. Rumi zag Shams in hem en hij werd zijn gezelschap. De volgelingen raakten weer jaloezies en konden zich niet voorstellen dat hun wijze leider om zou gaan met een analfabeet. Er werden plannen gesmeed om ook hem te vermoorden. Toen Rumi dit ontdekte, dreigde hij om Konya voorgoed te verlaten. Hierop toonden zijn volgelingen berouw en vroegen om vergiffenis. Tien jaar lang had Salah al-Din Zarkub de hoge positie van Rumi's gezelschap totdat hij op 29 december 1258 overleed.

De Masnavi en de ghazals

Een nieuwe episode in Rumi's leven begon met de ontmoeting met Hesam al-Din Hasan Chelebi (gest. 1283) met wie hij tien jaar, tot de dood van Rumi op 17 december 1273, bevriend was. Hesam al-Din was de inspirator voor Rumi's grote mystieke epos *Spiritueel leerdicht (Masnavi-ye ma'navi*, in de rest van dit nummer met 'Masnavi' aangeduid). Die tekst is een onconventioneel commentaar op de Koran. Het gedicht van 25.690 coupletten wordt ook wel 'de Koran in het Perzisch' genoemd. In verschillende passages van zijn *Masnavi* komen we verwijzingen naar Hesam al-Din tegen. Het verhaal gaat dat Rumi de beroemde inleiding over de rietfluit al had geschreven en dat hij die uit zijn tulband tevoorschijn haalde toen Chelebi hem vroeg om een spiritueel leerdicht te schrijven.

De *Masnavi* behandelt mystieke onderwerpen in een schijnbaar willekeurige volgorde. De onderwerpen worden associatief met elkaar verbonden door lange en korte verhalen die een mystiek inzicht verbeelden. Dit kolossale gedicht werd vanaf de veertiende eeuw van Bosnië tot Bengalen in het Perzisch gelezen, geciteerd en becommentarieerd. Het gedicht werd geschreven voor gewone mensen: zij kunnen zich makkelijk identificeren met de personages. De anekdotes en verhalen die gebruikt worden om een idee te illustreren benadrukken het didactisch karakter van dit gedicht. Het wekt dan ook geen verbazing dat de *Masnavi* het meest gelezen gedicht is in de islamitische wereld.

In tegenstelling tot zijn *Masnavi*, waarin hij optreedt als een didactische leraar, toont Rumi zich in zijn lyrische gedichten (*ghazals*) als een emotionele dichter die zich identificeert met zijn geliefde. Rumi gebruikt vaak de dichtersnaam Shams of variaties daarop om te laten zien dat zijn identiteit is versmolten

*De Masnavi is een
onconventioneel
Korancommentaar*

met de persoon van Shams. In veel gevallen is de verwijzing naar Shams een voorwendsel om de goddelijke geliefde te prijzen. Rumi heeft zo'n 3300 *ghazals* geschreven. Het aantal is zeker ongekend als we dit bijvoorbeeld vergelijken met Hafez, die niet meer dan 500 *ghazals* heeft geschreven.

Naast de *ghazals* heeft Rumi een aantal lofdichten (*qasida's*), strofische gedichten en ongeveer tweeduizend kwatrijnen (*roba'i*) geschreven. De Perzische geleerde Badi al-Zaman Foruzanfar heeft deze gedichten in tien delen uitgegeven onder de titel *Divan-e kabir* of *Kolliyyat-e Shams-e Tabrizi*. Rumi's lyrische gedichten gaan niet alleen over het verlangen naar een (transcendentale) geliefde, maar bespreken ook filosofische, ethische en mystieke thema's. In zijn liefdesgedichten zien we een minnaar die zijn verlangen naar Shams uitdrukt, zijn overweldigende gevoel van verlies en het tomeloze verdriet.

Naast poëzie heeft Rumi ook een aantal prozawerken op zijn naam staan die mystieke en religieuze onderwerpen behandelen. De bekendste zijn wellicht *Fibi ma fibi* ('Het is wat het is'), zeven preken getiteld *Majales-e sab'a* ('Zeven Sessies') en een aantal brieven (*Maktubat*).

Rumi in de moderne tijd

Rumi is vandaag de dag ongekend populair. Zo is het aantal vertalingen in Europese talen de laatste jaren enorm toegenomen. Er zijn verschillende Engelse vertalingen; vooral de bewerkingen van Coleman Barks hebben een rage in de Engelstalige wereld veroorzaakt. Die bekendheid heeft ook in islamitische landen de waardering voor Rumi een nieuwe dimensie gegeven. De Verenigde Naties hebben het jaar 2007 zelfs officieel tot Rumi-jaar uitgeroepen en ter ere van Rumi's achthonderdste verjaardag werden dat jaar vele bijeenkomsten georganiseerd.

Sinds jaar en dag wordt Rumi gezien als een leermeester met een tijdloze boodschap voor de mensheid. Eeuwenlang werden de werken van Rumi, vooral zijn spirituele leerdicht de *Masnavi*, in het Perzisch gelezen en van commentaar voorzien. Volgens velen overstijgen zijn boodschap en ideeën godsdiensten, rassen en nationaliteiten en creëren ze een universele spiritualiteit. De boodschap van liefde in zijn werk en de onorthodoxe manier waarop hij die liefde aan religieuze gevoelens koppelt, zijn hier ongetwijfeld een oorzaak van. Rumi was geen geleerde die zijn theorieën op systematische wijze op papier zette, maar een persoon voor wie de praktijk een grotere rol speelde. Hiermee maakte hij zijn gedachtegoed persoonlijk en herkenbaar en daarmee toegankelijk voor een breed publiek.

Asghar Seyed-Gohrab is hoogleraar Perzische en Iraanse Studies aan het Departement Filosofie en Religiewetenschap van de Universiteit Utrecht. Hij

heeft veelvuldig gepubliceerd over soefisme en klassieke en moderne Perzische poëzie. Hij is lid van de KNAW en alumnus van De Jonge Akademie. Op dit moment is hij 'Principal Investigator' (PI) van de ERC Advanced Grant getiteld *Beyond Sharia: The Role of Sufism in Shaping Islam* (www.beyond-sharia.nl), waarin hij met zijn team non-conformistische islamitische bewegingen bestudeert.

Noten

- 1 Voor de biografie van Rumi ben ik schatplichtig aan het artikel van H. Ritter en Alessandro Bausani in *Encyclopaedia of Islam*, tweede editie, onder 'Djalâl al-Din Rumi'; en Franklin D. Lewis, *Rumi, Past and Present, East and West: The Life, Teachings and Poetry of Jalal al-Din Rumi* (Oxford: Oneworld, 2000); Jalal al-Din Homa'i, *Mowlavi-nama: Mowlavi che miguyad*, Teheran, 1354/1975. Een uitgebreidere versie van deze biografie is gepubliceerd onder de titel "De liefde en de ziel: Rumi en zijn ontmoetingen," *Sufi-meesters van de liefde: Rumi en Hafez* (Haarlem: Rozekruis Pers, 2015), 11-32.
- 2 In sommige bronnen wordt beweerd dat de familie Balkh verliet vanwege de Mongoolse invasie, maar deze invasie was pas rond 1220, zo'n acht jaar na hun vertrek.

Als het verstand erbij komt, minnaar, berg je!
 Wat moeten wij toch met verstand, bewustzijn?
 Verdwij, oog en verstand, laat ons alleen!
 Anders verliezen wij uit schaamte oren en ogen.
 Je bent als water, blijf ver van ons vuur!
 Of, kom ook in de pot, laten wij samen koken!
 Wil je niet dat je schipbreuk lijden moet,
 Wees als een dode en vecht niet met zee en golven!
 Beweer je dat je minnaar bent, bereid je voor de test:
 Wend je niet af, wanneer men je de maat neemt!
 Ik schreeuw alsof ik dronken ben – uit liefde,
 Zoals een harp besef ik niet dat ik geluid maak.
 Zon van Tabriz, jij hebt mij zo verwoest:
 Jij, schenker, maar ook wijn en wijnverkoper!

Vertaling J.T.P. de Bruijn